

Alessandro Catalano

Zdeněk Kalista aneb Nekonečný boj proti obrovské přesile

Málokdy se do života jedné osoby vejde tolik různých (a často protikladných) momentů složitého 20. století: Kalista avantgardní, Kalista svobodný zednář, Kalista komunista, Kalista katolík, Kalista básník, Kalista historik, Kalista barokní, Kalista editor, Kalista překladatel, Kalista oběť stalinistických procesů, Kalista slepý...¹ Zabývat se jeho tvorbou proto znamená vydat se cestou dosud otevřených ran a ideologických sporů, charakteristických pro minulé století. Bohatá polistopadová vydavatelská činnost vrátila do českého povědomí knihy a autory neprávem zapomenuté. Zároveň však byla publikována i sebraná díla spisovatelů, která spíše odhalila slabiny jejich poetiky než skutečnou sílu tvorby. Vydány byly i takové práce (některé Kalistovy v to počítaje), které svým autorům spíše uškodily, než aby napomohly jejich uznání. Ve světě literatury totiž nelze počítat s tím, že morální kredit a autenticita výpovědi samy o sobě znamenají také literární kvalitu.²

Každá z budoucích generací si bude muset své autory (i svého Kalistu) najít sama. Bylo by dnes proto zbytečné hodnotit jednotlivé postoje a názory člověka, který, jak sám píše ve svém tzv. vědeckém testamentu, chtěl od dětství zapsat „*svoje jméno do hovorů a paměti své doby tak, aby zůstávalo a znělo v pamětech a hovorrech i pokolení budoucích*“. V tomto duchu by se dala interpretovat i rozmanitost témat, jimž se tento svérázný spisovatel, který dlouho nemohl publikovat, a profesor, který dlouho nemohl učit, během svého života věnoval. Jestliže po roce 1989 vyšlo tolik knih a článků, které Zdeněk Kalista pečlivě připravoval i v letech, kdy byl zakázán, stalo se tak i proto, že počítal spíše se čtenářem budoucím než se svými současníky a že zanechal veliký počet rukopisů připravených k tisku (v kontextu 70. a 80. let není Kalista výjimkou, podobně postupoval např. i Václav Černý).³ Základem všech polistopadových edic jsou materiály zachované v jeho bohaté pozůstalosti, z níž pochází i náš výběr nepublikovaných textů, jenž by chtěl Kalistu představit v plné šíři jeho zájmů.⁴

Sám Zdeněk Kalista (1900–1982) viděl celý svůj život jako dlouhý proces hledání vlastního místa v české kultuře a od začátku počítal s tím, že si jednou vydobude pozici v jejím čele. Z mnoha vzpomínkových textů, které v průběhu let napsal, je patrná jistá posedlost po vůdčím postavení ve své generaci. Když si navíc někdo již ve čtyřicetiletém věku „*užil v minulosti dost nepřátel*“ a svedl „*s nimi ne jeden dlouhý a pro mne i trpký boj*“,⁵ rovněž to o jeho povaze něco vypovídá. Od počátku Kalistovy

básnické dráhy se totiž objevovaly hlasy kritizující jeho údajné vysoké sebevědomí. Během ostré výměny názorů o něm napsal např. A. C. Nor, že je zbytečné polemizovat „s člověkem rovněž zbytečným, postiženým mimoto nezřízeným sebezbožňováním, komickou megalomanií a domýšlivostí vpravdě patologickou“. ⁶ Svoji složitou povahu Kalista ostatně sám reflektoval v subjektivně laděných pamětech *Po proudu života*, v nichž ze svého úhlu pohledu přepsal celé dějiny 20. století. ⁷ Spočítá někdy někdo, kolikrát se tu opakují výrazy „protivník“, „ctížádost“, „osamění“, „vnitřní krize“, „klíčový okamžik“ nebo „hluboký otřes“? Celkově z tohoto dlouhého textu, jež Vít Vlnas nazval „*upovídánými memoáry*“, ⁸ vyplývá, že Kalista v podstatě vždycky zůstal nepochopen. Nejprve jako básník, později jako historik. I když sám uznává, že možná bude čtenář „*klásti jiné požadavky*“ a „*chtít, abych se více objektivizoval*“, ⁹ projevuje se zaujatost sama sebou i v tom, jak Kalista zlehčuje své působení mezi českými zednáři nebo jak zveličeně vzpomíná na cenzurní zásahy do svých knih. ¹⁰ Koneckonců i jeho přítel Josef Knap píše o tom, jak Kalista nakládá s minulostí, jako o „*vyspělé svérázné taktice*“. ¹¹

Stejný přístup k vlastní minulosti se objevuje především v textech o avantgardě: málokdo se tolikrát znovu a znovu vracel k dvacátým letům a rozebíral svou účast na tehdejší literární životě. ¹² Snaha o přepsání dějin avantgardy ze své pozice je zřejmá (jinak, ale koneckonců podobným způsobem, interpretoval svůj život i Václav Černý), ¹³ například když píše poněkud nadsazeně o své korespondenci s A. M. Píšou, že je to „*historie mládí po první světové válce, historie avantgardy, zrodilší se po roce 1918, zachycená do takových podrobností a záhybů, jako snad druhý dokument ji nezachycuje*“. ¹⁴ Vliv, který měl Kalista (alespoň na Wolкера) v „předproletářském období“ české avantgardy, se rychle vytratil, jakmile se ukázalo, řečeno slovy Bedřicha Fučíka, že „*v nejranější poválečné poezii bylo mnoho sentimentu, který lhal – a tak učinil konec vitalisticko-kubistické idyle*“. ¹⁵ Kalista, již dříve spoluredigující dva studentské časopisy, popisuje v pamětech situaci, kdy kavárenská společnost Unionky začínala připravovat nový generační časopis, jako jistou šanci k tomu, aby mohl konečně „*stanouti v první řadě mladé avantgardy*“. ¹⁶ Ve snaze o zdůraznění své úlohy Teigova soupeře se Kalista rád vrací do zákulisí tehdejších sporů uvnitř mladé generace, opakovaně mluví o „*dvou křídlech*“ avantgardy ¹⁷ a proti rodícímu se Devětsilu neustále staví „vlastní“ skupinu, která si kladla za cíl vytvořit proti Devětsilu „*organizovanou frontu*“. ¹⁸ V pamětech píše s jistým zklamáním, že chápal, že musel „*ustoupit především Teigemu, jehož vědomosti a znalosti nejen v oblasti současné literatury naší a cizí, ale i v okruhu novodobého umění výtvarného tehdy daleko převyšovaly vědomosti a znalosti moje*“. ¹⁹ Na jiném místě Kalista vzpomíná, že Teige byl tehdy nejenom „*kapitánem*“ té skupiny mladých pražských literátů, která by mu jinak byla v tehdejší mladém kulturním světě nejbližší, ale ještě k tomu se na něho díval jako na „*venkovského provinciála, který přichází do Prahy s velkou ctížádostí, ale bez náležité kulturní průpravy*“. ²⁰ Tendence přehodnocovat minulost nebyla pokaždé přijímána bez odezvy, ostrými slovy nešetřili ani Kalistovi bývalí přátelé. Už v roce

1924 kritizoval například František Götz jeho vzpomínky na Wolkeru, ve kterých se Kalista představuje jako „*krajně osobní, malicherně ješitný a ke svým odpůrcům jizlivý*“.²¹

Pozornému čtenáři paměti jistě neušlo, jak často se Kalista vrací ke svým pokusům vytvářet „*frontu, která má za dané situace naději, že ovládne pole v mladém umění, nebo aspoň zasáhne široce do jeho vývoje*“.²² Ne všichni si ale možná neuvědomili, jak často byl Kalista nucen zaplavit svými pseudonymy časopisy, které redigoval, aby bylo vůbec možné tyto skupiny rozpoznat. Jistou roli v tom samozřejmě hrála i neutěšená ekonomická situace, která „*někdy nedovedla najít ani peníze na celý další den*“.²³ Typický je v tomto směru případ dnes již málo známého časopisu První svazek, jehož program uměleckého „neoklasicismu“, od něhož si Kalista tolik sliboval, našel pochopení jenom u zastánců českého nacionalismu, kteří v něm viděli „*jakousi ideovou souběžnost s italským fašismem*“.²⁴ Představa, že by tento časopis mohl být „*výraznou protiváhou*“ Teigových aktivit, je vskutku nerealistická.

Rozsahu až neskutečného dosáhl Kalistův zájem o Jiřího Wolkeru, který pro něho byl „*nevyřízenou vnitřní záležitostí a podnětem jistého vnitřního neklidu*“.²⁵ Renata Ferklová na základě pečlivého archivního výzkumu doložila, jak se velké přátelství postupně změnilo v konkurenční boj a vyústilo v otevřenou roztržku, když vydání Wolkerova *Svatého Kopečku* zmařilo možnost uveřejnění podobně koncipované básně *Růženec (Přátelé)*.²⁶ Známa je Nezvalova vzpomínka, jak si oba básníci před sebou zamykali zásuvky: „*Stěžoval si na Kalistu, že je těžko být jeho spolubydlícím, že žádá jakousi vděčnost ode všech, kterým tak či onak prospěl literárně svými známostmi či znalostmi, zvláště znalostmi jazykovými. Rozpor mezi bývalými přáteli dospěl až tak daleko, že si navzájem jeden před druhým zamykali své zásuvky, aby si nemohli ,okukovati‘ své verše.*“²⁷ O vyhasínajícím přátelství hodně vypovídá i jizlivý Wolkerův epigram Napomenutí mladým básníkům, namířený už zcela přímo proti Kalistově poetice:

Jste-li muži dospělí,
nemilujte se s anděly.
Andělé sic jak krásné ženy
potulují se oblohou,
však mají ňadra pouze z pěny
a děti rodit nemohou.
Tak hodí se jen pro mládence
ke krytí jejich impotence.²⁸

I když Nezval, který jinak uznává, že „*důvěrný tón plný diminutiv a andělů*“ inicioval Kalista, tvrdí, že Wolker epigram napsal „*nejen proti Kalistovi, který byl magnus parens těchto andělů, nýbrž také sám proti sobě*“,²⁹ je jisté, že jejich přátelský vztah byl opravdu „*asymetrický*“.³⁰ Ve „*filmu rychle střídaných básnických směrů a rozprav*

kolem nich, *naturismus, vitalismus, unanimismus, primitivismus, třídní proletářství*,³¹ ztratil Kalista svou, snad mylně si přisvojovanou, vedoucí roli. Neúspěchy s redigováním časopisů a vlašně přijetí první sbírky v něm zesílily pocit křivdy. Když pak oslabil Kalistovu skupinu odchod několika přátel (hlavně Wolkerův a Pišův) do tábora Devětsilu, nezbylo mu než smutně konstatovat, že s ním zůstala jen „*drobná skupinka*“.³²

Je-li Kalista ve svých vzpomínkových textech někdy až příliš zaujatý, shledáváme ho střídmejším, píše-li o autorech, kteří nebyli jeho přímými konkurenty. Zajímavý je například jeho nezvalovský medailon v knize *Tváře ve stínu*. Pozoruhodná je i Kalistova interpretace prvních snah mladých autorů na přelomu desátých a dvacátých let, jež charakterizuje jako „*tíhnutí zpět k domovu*“. Jeho a Wolkerův „*expresionistický infantilismus*“ je podle něj výsledkem zápasu o „*domov*“, který „*byl opravdu nejcharakterističtějším rysem české literární aktivity české generace po první světové válce*“.³³

Když není ohrožena Kalistova vlastní pozice, je schopen velmi dobře zachytit méně probádané aspekty života avantgardy, jak to ostatně dokládají i dva texty, které publikujeme v tomto čísle Souvislostí. První z nich, přednáška z roku 1965 *Dada v počátcích generace*, je věnován dadaistickým pokusům dnes již téměř zapomenutého básníka Jaromíra Beráka, který měl hrát později důležitou roli v Kalistově návratu do církve a často se objevuje i v Kalistových pamětech. Druhý text, pocházející z konce 60. let, je věnován Teigovi a není v něm již stopy po dřívější rivalitě: „*Neustálá konfrontace s minulostí, k níž Teiga vedlo jeho přítomnostní chápání historie, dodávala tomuto avantgardismu nejen širší rozlet fantazie, ale i sílu, jakou získává člověk, trvajícím vnitřně v zápase*.“

Přestože se Kalista později avantgardních přístupů zcela zřekl a věnoval se více historii, jeho spoluúčast na „*kavárenském životě*“ 20. let nikdy nevymizela z všeobecného povědomí. Začínající básník Zbyněk Havlíček – mající jako spořilovský soused Kalistových (a kamarád synů) na starosti jejich byt v době prázdnin – ho například ještě na začátku 40. let považoval nejen za renomovaného intelektuála, ale i za rovnocenného člena té avantgardy, jíž byl tak fascinován. Dva jeho zcela neznámé dopisy, které zde publikujeme, představují současně i velmi zajímavou sondu do jeho rodičího se básnického vnímání světa.³⁴

Kalista je dnes ve všeobecném povědomí rozhodně známější spíše jako historik, který hluboce změnil obraz barokní doby, než jako autor básnických sbírek *Ráj srdce* a *Zápasníci* (obě 1922), *Jediný svět* (1923), *Vlajky. Barevná romance* (1925), *Smuteční kytice* (1929) a *Dvojpěv* (1930) a lyrizovaných próz *Italský skicář* (1928). I jeho vzpomínkové texty svědčí o tom, že zájem o dějiny začal postupně převažovat nad básnickou tvorbou, pravděpodobně poté, co definitivně ztratil ono vytožené postavení „*kapitána*“ mladé básnické generace, které mu vytýkal i Wolker.³⁵ Sám Kalista popsal detailně proces sblížení s historií jako takovou a s Josefem Pekařem, který ho svedl z básnické dráhy.³⁶ Jistě nikoliv náhodou právě v Pekařových pedagogických pochvalách (v okamžiku největších básnických neúspěchů) později spatřoval osudo-

vý moment svého života.³⁷ Koneckonců jeho učitel ho považoval za „*nejnadanějšího žáka, jenž za mého 27letého učitelského působení se mi naskytl*“, a psal o něm už v roce 1923, že jeho básněni je „*psinka mládí, jež přejde*“.³⁸ Rok nato se svěřoval Kalista Josefu Knapovi, že po ztracených zápasech na literární frontě a vystoupení z Literární skupiny se literatura stala „*privátním métierem*“ a že se ne „*docela* proti své vůli“ z něho „*silně stal historik*“.³⁹ Postupem času se Kalista vžil do role přímého Pekařova následovníka a velký učitelův zájem považoval za znak jejich spřízněnosti. Když nemocný Pekař nemohl pronést řeč k výročí Františka Palackého, rozuměl Kalista poněkud sebevědomě (a podle Hanzala ne zcela adekvátně)⁴⁰ svému jmenování jako „*určení následníka trůnu*“.⁴¹ Navzdory kritikám, které Pekař historickému přístupu svého žáka opakovaně adresoval (v posudku známé disertace o Humprechtu Janovi Černínovi by uvítal „*více disciplíny k bohatství vlastního ducha*“, aby práce „*někde nebudila dojem hravého kaleidoskopu*“), byl Kalista pevně přesvědčený, že jeho pojetí prožívání historie je správné, a neváhal svému profesorovi napsat rozhořčený dopis.⁴² O Pekařově přijetí Kalistova výkladu o baroku vypovídá i jízlivý epigram jeho kolegy Jana Slavíka:

Po jeho o baroku orátorském výkonu
publikum v Historickém klubu se rozesmálo,
když Pekař udělal básnické řeči poklonu:
Bylo tam hodně kompotu, ale masa málo.⁴³

Mladý autor, nehledě na odmítavé reakce části tehdejší historické obce, si o své disertaci myslel, že se „*do svého hrdiny opravdu vžil*“ natolik, že se v jeho osudech „*začal do jisté míry vzhlížet [...] jako v zrcadle*“.⁴⁴ A podobně ve zmíněném textu o Teigovi, který dále publikujeme, píše: „*chtěl jsem žít historií, chtěl jsem, aby její vyprávění dýchalo, aby to nebyla suchá tzv. fakta*“. Tak, přes vžití se do podstaty svého barokního kavalíra, se pro Kalistu otevřela cesta k „*dějinám duchovým*“ (po vzoru německých Geistesgeschichte), jež pro něho představovaly „*nové metody*“ historického bádání. *Cesty historikovy* z roku 1947 (znovu vydané v roce 2002 a doplněné o další texty)⁴⁵ představují ambiciózní pokus o hlubokou změnu historické práce.⁴⁶ Kalista byl přesvědčen, že přišel jeho čas, jenž mu „*zjedná definitivní jméno*“ a „*zvýrazní vědecký charakter*“, a hodlal po válce založit „*nové oddělení v naší historiografii a snad i v historiografii světové*“.⁴⁷ V tomto čísle Souvislostí otiskujeme úvodní slovo, kterým chtěl Kalista v roce 1948 otevřít první číslo nového časopisu výhradně věnovaného duchovým dějinám. Časy poúnorové však Kalistovy časopisecké plány zhatily. Jak je zřejmé i z publikovaného úvodu, blíží se Kalistův přístup, dobře známý z jeho nejslavnějších prací, dnešním kulturním dějinám, avšak někdy se vyznačuje přílišnou tendencí k přehnanému zevšeobecňování.⁴⁸

Historikové již několikrát zaznamenali, jak úzce je Kalistova koncepce dějin spojena s krizí historiografie a s hledáním nového východiska, které u něj ideálně



spočívá v romantickém pojetí „živé historie“ (Zdeněk Beneš upozornil na to, že takřka celé Kalistovo pojmosloví je poněkud „archaické“).⁴⁹ Obrat k individuu a k subjektivní zkušenosti je sice typickým znakem historiografické revoluce 20. století, ale Kalistův způsob „prožívání dějin“ je velmi osobitý a velmi účinný;⁵⁰ pokud svůj zájem soustřeďuje na konkrétní postavy a děje, méně již při generalizování určitých fenoménů. Velmi progresivní byl ve své době také jeho přístup ke šlechtě a k jejímu životnímu stylu: koneckonců jeho první monografie představuje dodnes jeden z nejlepších obrazů českých aristokratů vůbec.⁵¹ I díky mimořádné znalosti tuzemských i zahraničních archivů představují některé studie a edice z dvacátých a třicátých let skutečně to nejzajímavější, co bylo tehdy v Čechách o barokním období napsáno.⁵² Největší celospolečenský ohlas však samozřejmě neměly texty odborné, nýbrž slavná pražská výstava České baroko z roku 1938, která veřejnosti vůbec poprvé představila české barokní umění.⁵³ Z popudu výstavy vzniklo několik edičních počínů, mezi nimiž dodnes vyniká podnětná antologie *České baroko*.⁵⁴

Odpovědnost k Pekařovu myšlenkovému dědictví byla podle Kalisty jedním z popudů k publicistické činnosti v druhé polovině 30. let, kdy začal svůj „*boj proti obrovské přesile*“, maje za vzor Pekařovu „*odvahu jít proti běžným míněním za tím, co viděl jako pravdu*“.⁵⁵ Když Kalista vstoupil do Umělecké besedy a začal spolupracovat s Lumírem, sblížil se s romantickým postojem Viktora Dyka a po jeho smrti se rozhodl převzít jeho „*pozůstalost morální*“.⁵⁶ Právě až v novém Lumíru se Kalistovi podařilo urovnat „*úrodný spor*“ mezi básníkem a historikem.⁵⁷ Ačkoliv Kalista pojal časopis opět jako nový nástroj generační konfrontace, stačí zalistovat jednotlivými ročníky, abychom zjistili, že dávné slávy se mu ho vrátit nepodařilo (velice zajímavé jsou ale například recenze současné poezie, často negativní, které Kalista publikoval



pod pseudonymem Václav Hrbek). Snaha uchovat Dykův odkaz a zaujmout Pekařovo místo v české kultuře vyústila nakonec v programu „*tvorivého konzervatismu*“ a v angažovanosti četných polemik.

Definitivní obrat ke katolicismu, pojatý jako boj „*proti šabloně pohodlného pokro-kářství*“, pomalu sblížoval Kalistu s rozvíjejícími se katolickými skupinami, které se čím dál častěji objevovaly na stránkách Lumíru.⁵⁸ To ale neznamená, že by se z Kalisty najednou stal odpůrce socialistických idejí: „*Nebylo to zásadní nepřítelství proti snaze o nový, lepší společenský řád, představované socialismem a komunismem. Nevzdal jsem se nikterak svého snu o novém, spravedlivějším životě, kde nebude chudých a bohatých a lidský egoismus bude zatracen úplně do pozadí.*“ Zároveň však Kalista ví, že „*tento komunismus nevyhraje, naopak, že poškodí dobrou věc.*“⁵⁹ Pozornost zasluhuje i fakt, že vztahy uvnitř toho, čemu dnes říkáme katolická literatura, nebyly ve skutečnosti nijak harmonické. Bedřichu Fučíkovi bylo například protivné, že Kalista byl „*velký spolkař*“, který to „*táhl přes Uměleckou besedu a Lumíry a všelijaké jiné spolky*“,⁶⁰ a naopak Kalistovi vadila „*nepříjemná namyšlenost*“ některých členů skupiny Řádu.⁶¹ V čím dál složitější politické situaci (Knap mluví o „*epidemii zhoubného rozdělování*“)⁶² se Kalistovo jméno začalo hojněji objevovat i ve spojení s polemikami celonárodního významu (snad tady lze hledat vysvětlení, proč v pracovně na fakultě ukrýval revolver).⁶³ Bohatá ediční činnost v době protektorátu měla mimo jiné představit českou minulost a katolickou tradici českých dějin, jak to ostatně dělali i mnozí jiní katoličtí autoři. Koneckonců sám tuto činnost nazval „*aktivní historií, tj. historií účastníci se přímo v současných příbězích jako vzpruha vědomí národního*“.⁶⁴

Obzvlášť problematickým a pro Kalistu později osudovým se stal známý článek z listopadu 1938 Dny, kterými jsme prošli, v němž byla vina za nevíтанý politický

† Z. K. se syny Vladimírem, Alešem a Janem, přelom 40. a 50. let; foto archiv LA PNP

vývoj přisouzena Masarykově abstraktní myšlenkové politické konstrukci: „*Neznám politiky státní v době od roku 1918, která by byla vedena tou měrou ideovým doktrinářstvím jako státní politika naše, a to jak vnitřní, tak zahraniční.*“ Nevyřešení problému česko-německého (a česko-slovenského) soužití, odmítnutí sblížení s Polskem a Itálií a zanedbání společenské role šlechty byly prý způsobeny umělým politickým ideálem předchozího „režimu“. Jedinou možnou záchranou by byla změna způsobu myšlení a návrat k neromantické a realistické politice: „*Na trůn nepatří nikdy filozof, nýbrž jen a jediné politik. Filozof bude vždy nebezpečím pro stát, který je jeho řízení svěřen.*“⁶⁵ Ačkoliv se tehdy proti článku neozvali zrovna nejrenomovanější čeští intelektuálové, byl Kalista nucen se k tématu několikrát vrátit, aby zabránil nebezpečí, že se „z věci Masarykovy stane věc celého národa“. V argumentaci neváhal napsat, že Pekař byl „ochoten jít přes demokratickou mez, přes níž druhá strana si netroufala překročit, i eventuálně přes různé jiné meze další“, i když celou polemiku ukončil větou, že by „nechtěl, aby moje polemiky vyvolávaly v dnešní atmosféře dojem, na který jsem nikdy nepomýšlel“.⁶⁶ Později, jak dokládá i náš úryvek tzv. vědeckého testamentu, označil sám tento článek za špatně interpretovaný, „*mylný výklad Kamila Krofty*“ a za „*nedorozumění*“.⁶⁷

Ke skutečné „*publikační explozi*“⁶⁸ z Kalistovy strany došlo až v následujících letech, kdy se stal jednou z vůdčích osobností známé vlny historismu, jež zdůrazňovala význam národní tradice a měla tím povzbudit národní sebevědomí.⁶⁹ Sám si pak stěžoval, že tato neuvěřitelná vydavatelská činnost ho „*odsoudila k pracím spíše popularizačního rázu, zaměřeným k obraně proti duchovému náporu nacismu.*“⁷⁰ Nikoli náhodou ještě v roce 1950 Bedřich Fučík soudí, že „*z jeho literárně-umělecké působnosti [...] by se uživilo několik příčinnivých literárních historiků od doktorátů až do konce života.*“⁷¹ Po válce se ale situace rychle změnila: zmíněný článek *Dny, kterými jsme prošli*, pokus o založení vědeckého časopisu v němčině *Tschechische Geisteswelt* a celá jeho kulturní aktivita z doby protektorátu, díky níž se Kalista cítil „*vnitřně vítězem*“,⁷² měly hrát osudnou roli v jeho politickém pronásledování.⁷³ Problémy se setrváním v Syndikátu českých spisovatelů a s jmenováním profesorem Karlovy univerzity začaly hned po osvobození a uzavřela je známá štvanička proti „*fašizujícím pekařovsko-durychovským vlivům*“ v české historii.⁷⁴ O charakteru výpadů proti katolickým intelektuálům jasně vypovídají už samotné názvy některých novinových článků: *Větrat, dokud je čas; Co hledají v české kultuře?; Věda nebo služba mocným; Kdo také vychovává naše filozofy.*

Pro dobu je příznačné, že i když nešlo o shromáždění konspiračního rázu, začali se katoličtí autoři, kteří se pokoušeli vytvořit rozsáhlejší neoficiální přátelský okruh (několik z nich bydlelo na Spořilově), chovat „*opatrně*“. Kalista se domníval, že „*moji přátelé mají mezi sebou věci, o kterých mne neinformují*“⁷⁵ a ve vzpomínkovém textu věnovaném Knapovi píše dokonce, že se od skupiny Renče a Kostohryze „*hleděli poněkud distancovat, protože se nám zdálo, že jejich hovory zabíhají do nebezpečných politických problémů příliš hluboko.*“⁷⁶ S tímto okruhem se komunistický režim vy-

pořádal v procesu s tzv. Zelenou internacionálou. I proces následující, vedený proti dalším katolickým umělcům, kteří měli připravovat protikomunistický kulturní program, přinesl vysoké rozsudky.⁷⁷ Jelikož není příliš známo, z čeho byli tito intelektuálové skutečně obviňováni, publikujeme v tomto čísle všechny úřední materiály týkající se Kalisty, který byl podle obžaloby „dezertérem dělnického hnutí“ a byl viněn z toho, že „pracoval pak zejména na politicko-filozofické části programu této skupiny“. 4. července 1952 byl odsouzen na 15 let vězení, odkud vyšel v roce 1960. Spolu s ním odsouzený Bedřich Fučík, který byl s Kalistou vždy „tak trochu na distanc“, popsal jeho spoluúčast jako ještě absurdnější „konstrukcí“ stejně neexistující skupiny.⁷⁸ Protože by bylo dnes zbytečné se vracet k polemikám a podezírání, bez nichž se později neobešla celá záležitost obnovy procesu a rehabilitace nespravedlivě odsouzených, připomeňme jen slova Bedřicha Fučíka, podle něhož měl prý Kalista „lepší aranžmá“ a „svezl se [...] se Zahradníčkem, který byl mrtvý, a tak to šlo lehce“.⁷⁹ V básních, jež vznikaly ve vězení, se Kalista mimo jiné vypořádává se svou dosavadní poetikou. Některé z nich pro přítomný blok Souvislostí vybrala a komentovala Renata Ferklová.

Obraz Kalistovy tvorby by nebyl úplný, kdybychom nepřipomněli jeho intenzivní činnost překladatelskou (mimo jiné přeložil sbírky Ivana Golla (1921), Heinricha Heineho (1924), Charlese Baudelaira (1930) a slavné *Alkoholy* Guillaumea Apollinaira (1933)). V průběhu dvacátých a třicátých let se kromě poezie francouzské a německé zaměřil i na literaturu italskou. Proslulý je například jeho překlad Ungarettiho *Pohřbeného přístavu* (1934), který později ovlivnil i Bohumila Hrabala. Italské literatuře bylo například věnováno i celé páté číslo Lumíru z roku 1936–1937.⁸⁰ Po propuštění z vězení v roce 1960 bylo pro Kalistu překládání jednou z mála možností, jak se uživit: „i po svém návratu do normálního života nemohl jsem se dlouho dostat k vědecké práci rozpracované před osudovým 18. srpnem 1951, jsa nucen různým způsobem, hlavně činností překladatelskou, hájit holého živobytí“.⁸¹ Z bohaté překladatelské produkce zde představujeme fragmenty dvou nedokončených projektů: překlad kultovní sbírky Eugenia Montaleho *Kosti sépie* a rozsáhlejší *Antologii italské poezie*, která měla českému čtenáři představit celkem 26 autorů, včetně těch nejznámějších, jako jsou Bassani, Caproni, Montale, Merini, Pasolini, Sereni a Zanzotto. Druhým neuskutečněným projektem se Kalista zabýval skutečně delší dobu: o „*antologii italských básníků*“ se poprvé zmiňuje Kalistův přítel a známý slavista Leone Pacini Savojo už v roce 1940,⁸² v průběhu 40. let na ní Kalista dále pracoval (Jaroslav Rosendorfský mu v roce 1941 píše, že se dozvěděl, že připravuje antologii italské lyriky pro ELK)⁸³ a zřejmě se k ní vrátil i po propuštění z vězení. Žádné další podrobnosti se naopak nedochovaly o nikdy neuskutečněné antologii moderního českého písemnictví, kterou na konci 30. let připravovali Jaroslav Rosendorfský a Arturo Cronia pro italské čtenáře a na které měl s nimi Kalista spolupracovat.⁸⁴

Náš výběr Kalistových textů završuje tzv. vědecký testament, v němž autor uvádí na pravou míru teze o svém „reakcionářství a fanatickém nepřátelství k Masarykovi“ a velmi lituje, že nemohl dokončit velkou monografii o Humprechtu Janu Černínovi

z Chudenic. Z vybraných pasáží, které zde publikujeme, je zřejmé, že si autor uvědomoval, jak vysoko si tato práce z vědeckého hlediska stojí ve srovnání s jeho jinými, třeba i známějšími pracemi. Ačkoliv by pro badatele bylo velmi obtížné pokračovat po linii, kterou Kalista v nevydaných pasážích testamentu popsal, mají i nedokončené části černínské monografie, které se v archivu zachovaly, nepřehlédnutelnou vědeckou hodnotu. Bylo by ostatně žádoucí, aby nějaký současný odborný časopis uveřejnil jedinečnou studii *Publikační činnost Univerzity Karlovy v době pobělohorské* z roku 1968 a aby někdo dokončil další díly z rozpracovaných edic *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic* a korespondence císaře Leopolda I. s H. J. Černínem. Tato druhá edice sice měla být vydána ve Vídni, ale Kalista odmítl její přepracování, protože v požadavcích tamější Akademie věd viděl „*starý rakouský návyk přezírat Čechy a České země vůbec jako pouhou provincii, na níž příliš nezáleží*“.⁸⁵

Přestože se dnes mohou některé Kalistovy hypotézy zdát vědecky poněkud sporné, zůstane jeho cesta napříč 20. stoletím jistě jednou z neoriginálnějších. A že na Kalistovo jméno nezapomněli ani ostatní představitelé kulturně nenávratných 20. let, potvrzuje dopis italského přítele Paciniho Savoje: „*Mluvili jsme hodně o tobě v minulých dnech s Romanem Jakobsonem, který byl tady v Neapoli s manželkou, a vzpomíná na tebe upřímně a s úctou.*“⁸⁶

Poznámky

1] Viz sborník *Zdeněk Kalista a kulturní historie. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách* [Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6], Semily 2000. **2]** Jistou zdrženlivost k některým aspektům Kalistova historického přístupu a k jeho dílu současně vědeckému a básnickému vyjádřili v první polovině 90. let i editoři jeho nevydaných děl: Z. Hojda, „Zdeněk Kalista, umělec a historik“. In: Z. Kalista, *Cesta po českých hradech a zámcích*, Praha 1993, s. 5–22; V. Vlnas, „Čas andělů a ďáblů v díle Zdeňka Kalisty“. In: Z. Kalista, *Století andělů a ďáblů*, Jinočany 1994, s. 292–304. Zcela bez výhrad hodnotí jeho historické dílo naopak J. Opat, „Zdeněk Kalista“. In: Z. Kalista, *Tvář baroka. Poznámky, které zabloudily na okraj života, skicář problémů a odpovědí*, Praha 1992, s. 155–164. **3]** V posledních letech byla publikována Kalistova dlouho očekávaná kniha o barokní pouti, monografie o Valdštejnovi a výběr z italských studií (k nimž je třeba doplnit i zajímavou přednášku z roku 1967, nově vydanou v české i italské verzi: Z. Kalista, „Italská a česká barokní literatura / L'Italia e la letteratura del barocco ceco“, eSamizdat, 2004 (II), 3, s. 211–233): Z. Kalista, *Česká barokní pout. K religiozitě českého lidu v době barokní*, Žďár nad Sázavou 2001 (se studií R. Ferklové, „O genezi Kalistovy České barokní poutě“, s. 3–14); Z. Kalista, *Valdštejn. Historie odčizení a snu*, Praha 2002 (se studií R. Ferklové, „Pohnutá historie o Zdeňku Kalistovi, varhaníkovi, který ovládal rejstříky dějepisné vědy i poezie a kterého Bůh, přes nepřízeň světa, obdařil velikým nadáním“, s. 7–33); Z. Kalista, *Karel IV. a Itálie*, Praha 2004 (se studiemi I. Hlaváčka, „Zdeněk Kalista a středověká Itálie“, s. 9–20, a R. Ferklové, „Zdeněk Kalista a jeho zaujetí duchovými dějinami 14. století“, s. 335–369). **4]** Úplná Kalistova bibliografie doposud chybí, autor sám vydal pod pseudonymem pouze seznam nejdůležitějších prací: R. Breiský, „Bibliografie beletristických a vědeckých prací Zdeňka Kalisty“, *Labores Musei in Benátky nad Jizerou*, 1967, 3, s. 21–31. Pro bádání v pozůstatosti Zdeňka Kalisty je v Památníku národního písemnictví [PNP] k dispozici vynikající pomůcka

Z. Kalista (1900–1982). *Soupis osobního fondu*, Praha 2001, již zpracovala R. Ferklová. O nevydaných studiích viz také P. Buriánek, „Dílčí soupis rukopisné pozůstalosti Zdeňka Kalisty“. In: Z. Kalista, *Cesta po českých hradech a zámcích aneb Mezi tím, co je, a tím, co není*, Praha 1993, s. 28–31, a o pracích o Václavu Karlu Holanovi Rovenském R. Ferklová, „Nevydané rukopisy Zdeňka Kalisty“. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, 1996, 9, s. 93–106. **5]** Z. Kalista, *Po proudu života*, I–II, Brno 1996–1997, II, s. 230. **6]** Tamtéž, II, s. 257. **7]** Dosud byla publikována pouze část, která na téměř 1600 stranách pokrývá jeho život do roku 1951. Zbytek je na přání autora zapečetěn do roku 2012. **8]** V. Vlnas, „Čechové, kteří tvořili dějiny světa tehdy a nyní“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 169–178 (citát s. 169). **9]** Z. Kalista, *Po proudu života*, I, s. 483. **10]** Jasným příkladem může být první vydání jeho knihy o Balbínovi, srov. B. Jiroušek, „Kalistův pohled na Bohuslava Balbína“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 152–155. **11]** J. Knap, *Bez poslední kapitoly*, Praha 1997, s. 231. **12]** Nejedná se jenom o zmíněné paměti, ale i o četné studie a o knihu *Tváře ve stínu. Medailóny*, České Budějovice 1969 (v pozůstalosti se zachoval i druhý díl této knihy, ze kterého byla zatím publikována jenom malá část). **13]** Způsob práce s biografickým textem těchto dvou intelektuálů a nebezpečí „interpretací, kde se klade důraz na souvislosti s výraznou účastí subjektu“ podnětně srovnal J. Petráň, „Meze historické reflexe v období 1945–1953“. In: *Věda v Československu v letech 1945–1953*, Praha 1999, s. 365–375 (citát s. 366). **14]** Z. Kalista, *Po proudu života*, I, s. 146. **15]** B. Fučík, „Zdeňku Kalistovi k padesátinám“. In: B. Fučík, *Setkávání a míjení*, Praha 1995, s. 205–210 (citát s. 207). **16]** Tamtéž, I, s. 546. **17]** Kalista věnuje ve svých pamětech mnoho prostoru rivalitě při zakládání a redigování časopisů Orfeus a Den a následujícímu rozvoji Devětsilu (Tamtéž, I, s. 596–615, 632–641). I svou činnost v brněnské Literární skupině zdůvodňuje vůlí vytvořit širší platformu: „pevně organizovaný Devětsil svou expanzivitou zatlačuje ostatní mladé spisovatele a snaží se v jistém smyslu monopolizovat nové české umění pro svoje členy“, Tamtéž, I, s. 663. **18]** Tamtéž, I, s. 174. **19]** Tamtéž, I, s. 547. **20]** Tamtéž, I, s. 590. **21]** Tamtéž, II, s. 225–226. **22]** Tamtéž, II, s. 258. **23]** Tamtéž, II, s. 208. **24]** Tamtéž, II, s. 263. **25]** Tamtéž, II, s. 347. **26]** R. Ferklová, „Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 49–94. **27]** V. Nezval, *Z mého života*, Praha 1965³, s. 79. **28]** *Avantgarda známá i neznámá*, I, Praha 1971, s. 642. **29]** V. Nezval, *Z mého života*, Praha 1959, s. 78. Silný Kalistův vliv na Wolkera připomíná i Jaroslav Seifert, srov. *Všecky krásy světa*, Praha 1993³, s. 50. **30]** R. Ferklová, „Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 85. **31]** J. Knap, *Bez poslední kapitoly*, Praha 1997, s. 188. **32]** Z. Kalista, *Po proudu života*, I, s. 692. **33]** Z. Kalista, „Počátky české literární avantgardy po první světové válce“, *Annali dell’Istituto Universitario Orientale. Sezione slava*, 1965, 8, s. 77–95 (znova vydán v katalogu *Tváře ve stínu. Zdeněk Kalista. Výstava k nedožitým 95. narozeninám básníka avantgardy, historika a vězně svědomí*, Praha 1995, s. 8–21). **34]** V nedávno vydané Havlíčkově korespondenci s Evou Prusíkovou (*Zbyněk Havlíček: Dopisy Evě / Eva Prusíková: Dopisy Zbyňkovi, Praha 2003*) píše Havlíček v dopise ze 16. 5. 1961: „[Kalista] zakládá svůj archiv na Strahově a má tam také obálku nadepsanou *Zbyněk Havlíček a tam některé moje staré básně, které jsem mu dal.*“ (s. 30) V téže knize najdeme v komentářích (s. 772–773) i Kalistův dopis Havlíčkovi z 9. 6. 1961. **35]** R. Ferklová, „Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 66. **36]** O Pekařových intervencích, aby Kalistovi ulehčil bádání v černinském archivu, viz J. Čechura, „Zdeněk Kalista a Jindřichův Hradec“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 216–231. **37]** Z. Kalista, *Po proudu života*, II, s. 7–59 (o pochvalě s. 36). **38]** R. Ferklová, „Zdeněk Kalista – Pekařův žák, interpret a polemik“. In: *Josef Pekař a české dějiny 15.–18. století. Sborník referátů z konference konané ve dnech 8.–9. dubna 1994 v Turnově a v lázních Sedmihorkách* [Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 1], Semily 1994, s. 29–40 (citáty s. 29–30). **39]** R. Ferklová, „Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství“. In: *Narození na přelomu století...*, Literární archiv, 2000–2001, 32–33, s. 373–458 (dopis ze srpna 1924 na s. 429–430). **40]** J. Hanzal, „Zdeněk Kalista a Josef Pekař“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 124–130; J. Hanzal, „Josef Pekař v zrcadle svých deníků“. In: J. Pekař, *Deníky Josefa Pekaře 1916–1933*, Praha 2000,

s. 7–44 (o Kalistovi s. 37–38). **41]** Z. Kalista, *Po proudu života*, II, s. 165. Viz také Kalistův *Výbor z díla Josefa Pekaře*, Praha 1940, a známou monografii o něm z roku 1941: Z. Kalista, *Josef Pekař*, Praha 1994. **42]** Tamtéž, II, s. 141–143. **43]** J. Bouček, „Jan Slavík v pamětech Zdeňka Kalisty“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 157–162 (citát s. 161). **44]** Z. Kalista, *Po proudu života*, II, s. 80. **45]** Z. Kalista, *Cesty historikova myšlení: prameny k moderní české historiografii*, Praha 2002. **46]** K. Štefek, „Problematika historického poznání v Kalistově díle“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 115–123. **47]** Z. Kalista, *Po proudu života*, II, ss. 618, 623. **48]** Známost Kalistovu teorii vlivů barokního myšlenkového světa v poezii 20. století přijal např. poněkud nekriticky Z. Rotrekl, *Barokní fenomén v současnosti*, Praha 1995. **49]** Z. Beneš, „Zdeněk Kalista v kontextu rozumějící historiografie“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 13–24 (citát s. 20). Viz také F. Kutnar – J. Marek, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997², s. 784–789, a J. Hanzal, *Cesty české historiografie 1945–1989*, s. 32–34. **50]** Z. Kalista, *Cesty historikovy*, Praha 1947, s. 131–132. **51]** Z. Kalista, *Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic. Zrození barokního kavalíra*, I–II, Praha 1932. **52]** Například výtečná studie Z. Kalisty, „Císař Ferdinand III a papež Innocenc X. v prvních letech pontifikátu“, *Český Časopis Historický*, 1927, 3, s. 548–579; 1928, 2, s. 280–321; 3, s. 574–612. **53]** Z. Kalista, *Po proudu života*, II, s. 403–416. **54]** Z. Kalista, *České baroko*, Praha 1941. **55]** Tamtéž, II, s. 172–173. Viz také G. Nácarová, „Zdeněk Kalista a kulturní publicistika druhé republiky“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 179–190. **56]** Z. Kalista, *Po proudu života*, II, s. 291. **57]** Tamtéž, II, s. 301. **58]** Tamtéž, II, s. 355–387 (citát s. 363). **59]** Tamtéž, II, s. 268–269. **60]** Tamtéž, I, s. 51. **61]** Tamtéž, II, s. 382. **62]** J. Knap, *Bez poslední kapitoly*, Praha 1997, s. 169. **63]** Z. Kalista, *Po proudu života*, II, s. 485. **64]** Tamtéž, II, s. 513. **65]** Z. Kalista, „Dny, kterými jsme prošli“, *Lumír* 1938–1939 (LXV), s. 25–34. **66]** *Lumír* 1938–1939 (LXV), s. 107–110, 167–168, 264. **67]** Tamtéž, II, s. 626. **68]** V. Vlnas, „Čechové, kteří tvořili dějiny světa tehdy a nyní“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 170. **69]** O chybách, které se do jeho práce této doby dostaly kvůli rychlosti psaní, viz příklady, jež uvádí J. Pánek, „Pojetí předbělohorských českých dějin v díle Zdeňka Kalisty“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, s. 131–139. **70]** Z. Kalista, *Po proudu života*, II, s. 632. **71]** B. Fučík, „Zdeňku Kalistovi k padesátinám“, s. 205. Stojí za povšimnutí, že např. jenom pražská Národní knihovna vlastní téměř sto Kalistových knižních položek. **72]** Tamtéž, II, s. 555. **73]** Tamtéž, II, s. 555–713. **74]** M. Bauer, „Projednávání členství Zdeňka Kalisty v Syndikátu českých spisovatelů v roce 1948“. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie*, Semily 2000, s. 95–102. **75]** Z. Kalista, *Po proudu života*, II, s. 706–707. **76]** Z. Kalista, „Josef Knap“. In: J. Knap, *Bez poslední kapitoly*, Praha 1997, s. 245–302 (citát s. 289). **77]** Kalistovy vydané paměti končí krátce před jeho zatčením, ale následující roky jsou popsány v medailonech věnovaných odsouzeným přátelům. Ty jsou dosud publikovány jen zčásti, např. Tamtéž, s. 289–297. **78]** B. Fučík – K. Bartošek, *Zpovídaní. Pražské rozhovory 1978–1982*, Toronto 1989, s. 49–50. **79]** Tamtéž, s. 51. **80]** *Lumír* 1936–1937 (LXIII), s. 241–296. **81]** PNP, Z. Kalista, Rukopisy vlastní, Korespondence Císaře Leopolda I. s H. J. Černínem z Chudenic, /IX/ Testament, s. 20. **82]** PNP, Z. Kalista, Korespondence přijatá, L. Pacini Savoj, 17. 2. 1940. **83]** Tamtéž, J. Rosendorfský, 6. 5. 1941. **84]** Tamtéž, 10. 2. 1937, 13. 9. 1939, 12. 10. 1939. **85]** PNP, cit. v pozn. 81, s. 21. **86]** PNP, Z. Kalista, Korespondence přijatá, L. Pacini Savoj, 28. 1. 1966.

Alessandro Catalano (1970) je italský bohemista. Vystudoval bohemistiku a dějiny na Univerzitě La Sapienza v Římě, kde dokončil také postgraduální studium. Českou literaturu přednášel ve Florencii a Pise, nyní dlouhodobě působí ve Vídni v rámci postdoktorandského stipendia „Lise Meitner“. Zabývá se novověkými dějinami, česko-italskými vztahy a moderní českou literaturou. Uspořádal dvě časopisecké antologie české literatury (*L'immaginazione*, 2001/179 a 2004/208) a přeložil několik českých autorů (mj. B. Hrabal, J. Kolář, V. Nezval, M. Viewegh). Loni vydal knihu *Sole rosso su Praga. La letteratura ceca tra socialismo e underground (1945–1959). Un'interpretazione*

(Roma, Bulzoni 2004), letos na jaře vyjde rozsáhlá monografie *La Boemia e la riconquista delle coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa centrale (1620–1667)* (Roma, Edizioni di Storia e Letteratura 2005). Je členem redakční rady *Souvislostí a Českého časopisu historického*. V roce 2003 spoluzaložil se Simonem Guagnellim italský internetový slavistický časopis *eSamizdat* (www.esamizdat.it).